

De Maaltijd des Heren; Heilig Avondmaal

Drs. G.A. Van Veelen

Pesach-maal en de maaltijd des Heren

De eerste maaltijd des Heren werd volgens de evangelisten gevierd als een Pesach-maaltijd in een bovenvertrek in Jeruzalem. In eerste instantie verliep de avond als een normale Pesach-maaltijd, waarbij met een geslacht lam, ongezuurde broden en bittere kruiden de bittere slavernij van Egypte, de wonderlijke uitredding en de haastige uittocht werd herdacht.

Wij moeten hierbij bedenken, dat in het plan van God het offer van Jezus voor de zonden van de mensheid en de bevrijding uit de macht van slavernij van de zonde en uit de macht van de dood reeds vaststond. In die zin gaat dus het bloed van Jezus aan de slachting van de lammeren vooraf. De werking van het bloed van lammeren als afweer tegen de verderver, berust niet op het feit, dat de duivel en zijn engelen bang zijn voor bloed, maar dat zij in deze Goddelijke instelling reeds de aankondiging van het bloed van Gods Zoon herkenden. Daar waren zij bang voor. De vorm, waarin God aan de Israëlieten het Pesach gaf, is dus reeds een heenwijzing naar wat God door zijn Zoon zou doen en dus ook naar de NT-ische Maaltijd des Heren. Mozes had op Gods bevel de viering van het Pascha als een eeuwigdurende verplichting aan het volk Israël opgelegd. De Israëliet, die zou weigeren het Pascha te vieren, zou uit zijn volksgenoten worden uitgeroeid (Num.9:13 *Maar de man, die rein is, en niet op reis, en nalaat het Pascha te vieren, die zal uitgeroeid worden uit zijn volksgenoten, omdat hij op de daarvoor bepaalde tijd de offergave des Heren niet heeft gebracht; die man zal zijn zonde dragen.*

Gezinsfeest

Traditioneel was de Pesach-maaltijd een familiefeest, dat per huisgezin in aanwezigheid van alle gezinsleden werd gevierd. Zo lezen wij in Ex. 12:24 *Gij zult dit voorschrift*

houden als een altoosdurende inzetting voor u en uw zonen. En wanneer gij komt in het land dat de Here u geven zal, gelijk Hij gezegd heeft, zult gij deze dienst onderhouden. En wanneer uw zonen tot u zeggen: Wat betekent deze dienst van u, dan zult gij zeggen: Het is een Paasoffer voor de Here, die in Egypte aan de huizen der Israëlieten voorbijging, toen Hij de Egyptenaren sloeg, maar onze huizen spaarde. Toen knielde het volk en boog zich neer.

Jongste kind

Dit voorschrift werkte men zo uit, dat ieder jaar het jongste kind (dat kon praten) aan het begin van de maaltijd moest vragen: Vader, waarom is deze avond anders dan andere avonden? Vervolgens moest de vader op een begrijpelijke manier uitleggen, hoe de Israëlieten uit de slavernij werden bevrijd en hoe de macht van dood bij de huizen van de Israëlieten werd weggehouden door de aanwezigheid van het bloed van een lam.

Jezus en de twaalf apostelen

Bij de instelling van de maaltijd des Heren waren volgens de evangelisten alleen Jezus en zijn 12 discipelen aanwezig. Er waren dus die keer geen kinderen bij en zelfs over de vrouwelijke discipelen en Maria wordt hier gezwegen.

Huiselijk karakter

Toch zou in de eerste gemeente de maaltijd des Heren zijn huiselijk karakter voorlopig behouden. Zo lezen wij over het leven van de eerste Christenen te Jeruzalem in Hand.2: 46 *en voortdurend waren zij elke dag eendrachtig in de tempel, braken het brood aan huis en gebruikten hun maaltijden met blijdschap en eenvoud des harten,*

De uitdrukking *het breken van het brood* is een aanduiding van het vieren van de maaltijd des Heren. We zien, dat hier het "Avondmaal" dus gezinsgewijs of per huisgemeente (kring) werd gevierd en verder, blijkt dat dit gebeurde in het kader van een gemeenschappelijke maaltijd. Logisch, dat ook de (joodse) kinderen, die aan de tafel meeaten ook deelnamen aan het

"Avondmaal". Zij waren immers van huis uit gewend de Pesach-maaltijd mee te vieren en bekleeden daarin zelfs een speciale rol.

1 Cor.11 Maaltijd des Heren

De maaltijd van de Heer zou haar maaltijd-karakter nog lange tijd behouden. Paulus gaat er vanzelfsprekend van uit, dat de gemeente de gezamenlijke maaltijd met de maaltijd des Heren combineert. Het lijkt er zelfs op, dat dit een vast onderdeel vormde van het samenzijn. Zo zegt hij in 1 Cor. 11: 18 *Want vooreerst is er, naar ik hoor, wanneer gij als gemeente samenkomt, verdeeldheid onder u, en ten dele geloof ik dit. Want scheuringen moeten er wel onder u zijn, zal het blijken, wie onder u de toets kunnen doorstaan. Wanneer gij dan bijeenkomt, is dat niet het eten van de maaltijd des Heren; want bij het eten neemt ieder vooraf zijn eigen deel, zodat de een hongerig is en de ander dronken. Hebt gij dan geen huizen om te eten en te drinken? Of minacht gij zozeer de gemeente Gods, dat gij de behoeftigen beschaamd maakt? Wat zal ik tot u zeggen? Zal ik u prijzen? Op dit punt prijs ik niet.*

De uitdrukking *vooraf nemen* in vs.21 kan ook weergegeven worden met *snel (gulzig) nemen* en kan te maken hebben met de mogelijkheid, dat sommigen (rijken) al met het eten zijn begonnen, voordat de anderen (werklui, slaven) aankomen.

Verdeeldheid binnen het ene lichaam

Paulus is er heel boos over, dat de samenkomst, die bedoeld is als een *maaltijd des Heren*, de naam *maaltijd des Heren* niet meer waard is, vanwege de onderlinge verdeeldheid. Die verdeeldheid betreft vooral de verschillen tussen arm en rijk. De rijken nemen voor de gezamenlijk maaltijd, hun eigen dure gerechten mee, inclusief royaal wijn. De armen en slaven, hebben vaak niets om de buik mee te vullen, maar de rijken delen hun meegebrachte voedsel niet met hen. Een dergelijke praktijk was gebruikelijk in de Grieks/Romeinse wereld, waar slaven en personeel beslist niet mee mochten eten met hun heren, maar zoiets was onbestaanbaar in de christelijke gemeente, waarbinnen

wij één familie zijn en bovendien het ene brood, het ene lichaam van Christus representeert. Dit ene lichaam is niet alleen het lichaam van Jezus, dat gekruisigd werd, maar ook zijn lichaam in de zin van de plaatselijke (en ook wereldwijde) gemeente.

Paulus legt de ernst van de zaak en de gevolgen ervan uit in de volgende verzen: 1 Cor.11:23 *Want zelf heb ik bij overlevering van de Here ontvangen, wat ik u weder overgegeven heb, dat de Here Jezus in de nacht, waarin Hij werd overgeleverd, een brood nam, de dankzegging uitsprak, het brak en zeide: Dit is mijn lichaam voor u, doet dit tot mijn gedachtenis. Evenzo ook de beker, nadat de maaltijd afgelopen was, en Hij zeide: Deze beker is het nieuwe verbond in mijn bloed, doet dit, zo dikwijls gij die drinkt, tot mijn gedachtenis. Want zo dikwijls gij dit brood eet en de beker drinkt, verkondigt gij de dood des Heren, totdat Hij komt. Wie dus op onwaardige wijze het brood eet of de beker des Heren drinkt, zal zich bezondigen aan het lichaam en bloed des Heren. Maar ieder beproeve zichzelf en ete dan van het brood en drinke uit de beker. Want wie eet en drinkt, eet en drinkt tot zijn eigen oordeel, als hij het lichaam niet onderscheidt. Daarom zijn er onder u velen zwak en ziekelijk en er ontslapen niet weinigen. Indien wij echter onszelf beoordeelden, zouden wij niet onder het oordeel komen. Maar onder het oordeel des Heren worden wij getuchtigd, opdat wij niet met de wereld zouden veroordeeld worden. Daarom, mijn broeders, als gij samenkomt om te eten, wacht op elkander. Heeft iemand honger, laat hij thuis eten, opdat gij niet tot uw oordeel bijeenkomt. Het overige zal ik regelen, wanneer ik kom.*

De uitdrukking *wacht op elkaar* (vs. 33) kan ook weergegeven worden met *ontvangt elkaar hartelijk*. Het gaat er uiteindelijk om, dat er tijdens de maaltijd een broederlijke gezinsgemeenschap wordt ervaren.

Het gaat Paulus niet om een ernstige vorm van introspectie, maar om een streven naar onderlinge liefde en eensgezindheid.

Bij gebrek hieraan trekt God zijn zegen terug en krijgt de duivel zijn kans de gemeente te slaan, waarbij, zoals altijd de zwakken het eerst de dupe zijn.

Ik heb vurig begeerd

De woorden van Jezus in Luk.22:14 zijn: *Ik heb vurig begeerd, dit Pascha met u te eten eer Ik lijdt*. Dit wijst op een groot verlangen van de Here Jezus om middels deze maaltijd een intense vorm van gemeenschap met zijn discipelen te vieren. Dit intense verlangen van de Heer, om naast andere vormen van gemeenschap, zoals in gebed of lofprijzing, ook middels deze maaltijd gemeenschap met zijn volgelingen te vieren, is nog altijd van kracht. Het idee, dat de maaltijd des Heren slechts zelden gevierd zou moeten worden, om niet tot een sleur te worden, is mijns inziens, net zo dwaas, als de gedachte, dat wij slechts af en toe zouden behoren te bidden. In werkelijkheid leidt de maaltijd des Heren nooit tot sleur. Iedere keer is het weer opmerkelijk, hoe sterk de gelovigen juist hierin de ontmoeting met Jezus ervaren.

Avondmaalsmijding

In verschillende protestantse tradities, worden de gelovigen opgeroepen tot zelfonderzoek, voordat zij aan het avondmaal deelnemen. Dit leidt soms tot een dusdanige introspectie, dat velen niet deelnemen. Natuurlijk is een gezond zelfonderzoek noodzakelijk. Zij er mensen, die een terechte klacht tegen mij hebben? Dan heeft mijn deelname aan de maaltijd des Heren een averechtse uitwerking. De oplossing is trouwens niet de avondmaalsmijding, maar een verzoening met mijn broeder. Maar wanneer ik mijzelf te streng beoordeel, wat betreft mijn eigen waardigheid en heiligheid, zal ik nooit kunnen deelnemen. Laten we in dat geval bedenken, dat de 12 discipelen ook geen heiligen waren, toen Jezus met hen de maaltijd vierde. Natuurlijk moet de liefde tot Jezus en het verlangen om een heilig leven te leiden aanwezig zijn.

Respect

In sommige kerken en kringen worden de overblijfselen van de maaltijd des Heren eenvoudig weggegooid. Nu pleiten wij niet voor de aanbidding van het lichaam en bloed van de Heer, zoals dat binnen de R.K. wel gebeurt. Tot is het feit, dat brood en wijn tot (symbool van het) lichaam en bloed van de Heer zijn verklaard, voldoende reden om respectvol met het avondmaal om te gaan. Suggesties: Bij een regelmatige viering van het avondmaal kan de wijn bewaard worden tot de volgende keer. Brood kan het beste direct worden opgegeten, door een tweede ronde te doen. Bij de viering in een kleinere kring is dit heel goed mogelijk.

Conclusies

Huiselijke maaltijd onder leiding van de oudste van het huis

Een eerste conclusie is dan ook, dat de maaltijd des Heren geen hoogkerkelijke aangelegenheid was, die alleen door oudsten of apostelen kon worden bediend, maar dat in principe de "oudste van het huis", d.w.z. het gezinshoofd, familiehoofd, of in het geval van een huisgemeente de kringleider de Maaltijd des Heren leidt en de instellingswoorden uitspreekt. Pas in later tijd werd het celebreren van de Mis een aangelegenheid van priesters.

Gezinsmaaltijd met kinderen

De tweede conclusie is, dat binnen de gezinssituatie ook de aanwezige kinderen (dat wil zeggen de kinderen, die begrijpen waar het om gaat), in het bijzijn en onder toezicht van hun ouders of verzorgers deel kunnen nemen aan de hele maaltijd, inclusief de Maaltijd des Heren.

Maaltijd des Heren hoort eigenlijk deel uit te maken van een (liefde) maal

Een derde conclusie is, dat het "Avondmaal" vanuit haar ontstaan deel uitmaakt van een maaltijd, hetzij een gezinsmaaltijd, hetzij een maaltijd met genodigden, hetzij een liefdemaal.

Het Avondmaal 2

Drs. G.A. van Veelen

De beschrijvingen van de instelling van het Heilige Avondmaal vinden we in de synoptische evangeliën en in 1 Cor.11:23. In het evangelie naar Johannes ontbreekt de instelling van het Avondmaal en ligt de nadruk meer op de gesprekken, die op de avond van het verraad plaatsvonden. Echter in Joh.6 wordt n.a.v. de wonderbare spijziging over het eten van Mijn vlees en het drinken van Mijn bloed uitgebreid gesproken.

Wanneer we uitgaan van Luc.24:14 vv. dan merken we in de eerste plaats op, dat de instelling van het Heilige Avondmaal plaats vindt als afsluiting van de Pascha-maaltijd. Het maaltijd-karakter zou in de vroege kerk nog enige tijd blijven. Het verband met het Pascha is ook overduidelijk. Jezus zelf is het lam. Zijn bloed beschermt tegen de Verderver en het eeuwig verderf. Zijn sterven markeert de uitredding uit de slavernij van de zonde. Verder verwijzen de instellingswoorden naar het Nieuwe Verbond (Jer.31:31) en naar het bloed van het verbond in Ex.24:6-8.

Gebruiken in de eerste gemeente

In de eerste gemeente van Jeruzalem treffen we een veelvuldig gebruik van het avondmaal aan, vaak als afsluiting van een gezamenlijke maaltijd, ook in de huizen van de gelovigen (Hand.2:42,46). Hier wordt de vaste uitdrukking het breken van het brood gebruikt.

Paulus noemt de beker der dankzegging 'een gemeenschap met het bloed van Christus' en het brood dat wij breken 'een gemeenschap met het lichaam van Christus' (1 Cor.10:16). Dit kan niet gecombineerd worden met het deelnemen aan heidense religieuze maaltijden. Paulus neemt hierbij als voorbeeld het joodse OT-ische offermaal, waarbij een gedeelte van het offer wordt opgegeten en een ander deel op het altaar zijn verzoenend werk doet; door het eten heeft men deel aan wat er op het altaar gebeurt.

Gemeenschap met de Heer zelf; gemeenschap met het lichaam

Wie op onwaardige wijze het brood eet of de beker des Heren drinkt, zal zich bezondigen aan het lichaam en het bloed des Heren (1 Cor.11:27). Hoe kan men zich aan het 'bloed' en het 'lichaam' van de Here bezondigen, wanneer er helemaal geen directe of slecht een vage verbinding is tussen brood en wijn enerzijds en lichaam en bloed van de Here anderzijds? Verder hoe kan men zich een oordeel drinken of eten, wanneer het avondmaal alleen als gedachtenis is bedoeld (1 Cor.11:29)? Een tweede gedachte, die Paulus naar voren brengt is de gemeenschap met elkaar. Wij behoren tot het ene lichaam van Christus en maken dat ook zichtbaar, door het delen van het ene brood (1 Cor.10:17). Wij kunnen niet deelnemen aan het ene lichaam en tegelijkertijd onderling verdeeld zijn of elkaar minachten en liefdeloos behandelen.

Toelating tot het avondmaal

De Didache (135 na Chr.) vermeldt, dat niet-gedoopten niet mogen deelnemen aan het avondmaal. Justinus Martyr (150 na Chr.) beschrijft hoe voor het vieren van het avondmaal de ongedoopten de dienst moesten verlaten. Mogelijk wijst het woord Mis (van het Latijnse missa: weggezonden) hierop terug.

In het NT is er meerdere malen sprake van het 'mijden' van hardnekkige zondaars (Rom.16:17; 1 Cor.5:6vv; 2 Thess.3:6,14). Zij worden van de liefdemalen buitengesloten. Dit houdt dan ook uitsluiting van het avondmaal in.

Over de aanwezigheid van Judas bij de instelling van het avondmaal lopen de berichten van de Evangelieschrijvers uiteen.

Mattheus en Marcus laten de waarschuwing aan Judas aan de instelling van het avondmaal voorafgaan; Bij Lucas vinden we een omgekeerde volgorde.

Naamgeving

De term 'Heilige avondmaal' is in het Nederlands sterk ingeburgerd. De Bijbelse woorden zijn 'Maaltijd des Heren', 'het breken van het brood', of naar Jezus eigen woorden 'dit Pascha' en 'het nieuwe verbond'. Vooral,

wanneer we deze laatste naam vasthouden, wordt duidelijk, dat alleen zij, die bij dit verbond horen, deel kunnen nemen.

De Aanwezigheid van de Heer

Er zijn verschillende opvattingen over de manier, waarop de Heer Zelf in de Maaltijd des Heren aanwezig is.

1 Rooms-Katholiek; (z.g. transsubstantiatieleer)

Middels de wijding door de priester verandert de samenstelling van brood en wijn in die van het vlees en bloed van de Here (hoewel het uiterlijk van brood en wijn behouden blijft). Eventuele restanten van het avondmaal behoren dan ook als Heilig beschouwd te worden en worden in een z.g. Monstrans in het altaar bewaard.

2 Luther; (z.g. consubstantiatieleer)

In, onder en door de tekenen van brood en wijn heeft de gebruiker van het avondmaal deel aan het ware vlees en het ware bloed van de Heiland. Dit deelhebben aan het lichaam en bloed van de Heer geschiedt echter op een mystieke wijze, want de samenstelling van brood en wijn zijn niet veranderd.

3 Calvijn

Bij het gebruiken van het avondmaal heeft de gelovige door het geloof deel aan het hemelse lichaam van de Here. Brood en wijn zijn slechts illustraties ten behoeve van het zwakke voorstellingsvermogen van de mens.

4 Zwingli

Het avondmaal is slechts een herinneringsmaal. Het gaat alleen om het gedenken. Brood en wijn hebben geen enkele mystieke waarde.

Aangezien de gelovige ook door het geloof deel heeft aan Christus, is het begrijpelijk, dat in de kringen waar men de opvattingen van Calvijn en Zwingli aanhangt, het avondmaal slechts zelden wordt gevierd. Het is volgens deze visies slechts een teken ter wille van de zwakheid van de mens. Eigenlijk zou de gelovige zonder moeten kunnen.

Daar waar men de Lutherse of de ermee vergelijkbare Anglicaanse opvatting navolgt, wordt het avondmaal vaker gevierd, met meer eerbied omringd, en verwacht men meer de gemeenschap met de Here in het avondmaal te ervaren.

Pinkstergemeenten

In de Volle-Evangelie en Pinkstergemeenten vinden we vaak weinig doordenking van dit thema. Men heeft voldoende aan de ervaring van de aanwezigheid van de Heer in het Heilig Avondmaal.

Gevoelsmatig zitten de Pinksternensen op de lijn van Luther en de Anglicanen. De gebrekige doordenking van dit thema blijkt bv. uit de manier, waarop men omgaat met de overblijfselen van het brood. Hier merken we vaak een gebrek aan respect.